

Lars Hammarén: Inlämningsuppgift: Historia i samhället, seminarium 6.

Kommersiellt historiebruk – Filmen Sameblod m.m.

Vår historiekultur, som under det senaste halvsekleket blivit alltmer fragmenterad, formas på många sätt, bland annat genom film. Genom kunskaper om historiekulturens produktions- och konsumtionssida skapas också ett allmänt historiemedvetande om hur dåtid, nutid och möjliga framtider hänger ihop. Observera att, som Peter Aronsson påpekar, inom ramen för historiekultur och allmänt historiemedvetande kan ”teoretiskt motsägelsefulla ställningstaganden” existera samtidigt.”¹ Aronsson påpekar också att idag är frågor om *identitet* allestädes närvarande i den historiska berättelsen. I filmen *Sameblod*, som jag koncentrerat mig på, sätts verkligen fokuset på identitet.

Filmen i korthet

Det är inte det stora greppet om svensk samepolitik genom tiderna som tas utan filmskaparen utgår från en sameflickas öden på 1930-talet. Den hårdhänta och förnedrande behandlingen av filmens huvudpersoner med den dåtida rasismen som grund får dock därigenom, tycker jag, en ännu starkare effekt. Filmen har fått pris vid festivaler och fina recensioner bland annat i SvT, där följande passusar väl täcker upp det väsentligaste i filmen:

”**Som äldsta dotter var det Elle-Marjas lott** att ta över familjens renskötsel, men först efter att hon och lillasystern skickats till internatskola. Eller ja, det är snarare en tvångsinternering på en av de nomadskolor som svenska staten inrättade för de samiska barnen. I skolan får man inte prata samiska men gärna sjunga psalmer på svenska. Ändå är det inte meningen att samerna ska inlemmas i den svenska majoritetskulturen. Nej, de ska undersökas, skallmätas, dokumenteras och sedan bevaras som ett pikant inslag i Sverige.”

Vidare: **När Elle-Marja tvingas klä av sig framför rasbiologerna** är det en skicklig skildring av det exakta ögonblick när en människa fylls av hat. Först självhat, sedan hat mot de som kränker en, sedan självhat igen. Elle-Marja är dock orubblig i sin styrka och tjurighet...”².

Elle-Marja flydde Sameland och tillbringade sitt liv i södra Sverige. När hon åkte till sin systems begravning hyste hon först stark motvilja mot allt samiskt men till slut inför övermäktiga minnesbilder på fjället försonas hon med systemen (nu i kistan) och därmed, får man förmoda, med sitt samiska ursprung.

Kommentar: när filmer ibland anpassar sig till Hollywoods kommersiella krav kan det leda till att ett seriöst budskap förtas genom en vulgär framställning. Så är dock inte fallet här. Jag antar att Svenska Filminstitutet gett stöd för produktionen vilket förmodligen borgar för kvaliteten.

➤ ***Hur stämmer bilden som ges i filmen med historisk forskning?***

¹ Peter Aronsson, ”Historiekultur i förändring”, i *Makten över minnet* 2000, red Peter Aronsson, s.12–23.

² SvT 10 mars 2017 (www.svt.se/kultur/film/recension-sameblod).

Den stämmer med all säkerhet bra vad gäller det som tas upp. Jag har läst om skullmätningar och Rasbiologiska institutet i flera olika källor under de senaste decennierna. Likaså om skolpolitiken. Fil.dr. David Sjögren berättar t ex att i Nomadskolan (1913–1977) isolerades eleverna ”mentalt och rumsligt från det omgivande svenska samhället...”. Biskop Olof Bergqvist som var drivande vid Nomadskolans tillkomst ansåg att den pågående rasblandningen mellan samer, svenskar och finnar skulle bli ödesdiger för samerna, en åsikt som stämde med rådande uppfattning vid denna tid.³

Kommentar: Om avsikten hade varit att ge den större bilden av svensk samepolitik så skulle den hårdare svenska politiken från 1600-talet som beskrivs av t ex Åsa Össbo – med tvångsarbete vid silverutvinningen vid Nasafjäll, tvångskristnande och ”övertagande av land” med mera ”koloniala idéer” – tagits upp.⁴ Då skulle också ingått hur politiken från 1880-talet gick ut på att bevara en fungerande renskötsel och därmed samerna som folk med egna traditioner och språk. Men ett folk som stod på ett lägre kulturellt stadium än det svenska dvs enligt den rasistiska ideologin som gällde då. Denna ’lapp ska vara lapp-politik’ levde kvar till 1971.⁵ Från 1950-talet blev dock politiken mer tolerant och inkluderande.

Detta bara som bakgrund för analysen.

➤ *Vilka olika slags historiebruk kan ses i filmen?*

Ett *moraliskt* historiebruk är naturligtvis det första man kommer att tänka på. Professor Klas-Göran Karlsson skriver att detta ”... sammanhänger omisskännligt med maktutövning och med indignation över hur denna utövats och, i förlängningen, fortsätter att utövas.”⁶ Den sista satsen är viktig, historiebruk syftar nämligen på att ”... ställa politiska frågor under debatt genom den omedelbara kopplingen mellan en nutida angelägenhet och en historisk företeelse som förväntas ge [...] politiskt mervärde åt den sak det gäller.”⁷ Eller som det heter på annat ställe: ”... människor i ett ”nu” – som alls inte behöver vara vårt ”nu” [...] vänder sig tillbaka till det förflutna för att hitta en brukbar historia.”⁸ Denna definition av historiebruk är, efter vad jag förstår, den gängse.

Att filmen också implicerar en nutida angelägenhet belyses av SVT:s kritiker Sofia Olssons slutord: ” ”Det är som det är med den här förbannade historien. Och den förbannade *samtiden*. [min kurs.]” Outsagt om det samtida syftar på rasism mot samerna eller rasism i allmänhet.”⁹ Regissören Amanda Kernell berättar i en intervju att:

Foto: Okänd

Nordiska museet

³ David Sjögren, ”Lapp skall lapp vara – Nomadskolans införande 1913”, i *Historielärarnas förenings Årsskrift 2017*, red. Bengt Nilson, s. 121–136.

⁴ Åsa Össbo, En vattendelare i samisk historia: renbeteslagen 1886”, i *Historielärarnas förenings Årsskrift 2017*, s. 94–103.

⁵ Patrik Lantto, ”Försök att återskapa det genuina – svensk samepolitik och renskötseln kring sekelskiftet 1900”, i *Historielärarnas förenings Årsskrift 2017*, s. 107–120.

⁶ Klas-Göran Karlsson, *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken* (2004), s. 58.

⁷ Klas-Göran Karlsson, ”KGB bar men inte Gestapo café”, i *Årsskrift 2011* (Historielärarnas förening), s. 77–78.

⁸ *Ibid*, s. 80.

⁹ SvT 1 mars 2017 (www.svt.se)

”... i Italien drogs paralleller till dagens Europa. Assimilering, integration, vilka som får ingå i vårt samhälle. I USA och Kanada drogs paralleller till den egna ursprungsbefolkningen. Och här i Sverige ... ja, vi vet ju inte så mycket om vår egen ursprungsbefolkning, vi svenskar.”¹⁰

Olika historiebbruk kan existera samtidigt. Att det moraliska historiebbruket samtidigt är *politiskt* råder ingen tvekan om. Antingen det här handlar om diskriminering och rasism eller markkonflikter så är ju maktaspekten i högsta grad närvarande. Det är också fråga om ett *existentiellt* historiebbruk som kan gälla både individer och grupper.

Om vi anlägger ett *intentionellt* perspektiv på historiebbruket här så skulle avsikten också kunna handla om stärkande av samisk identitet (vilket dock ej uttalas explicit och därför försvårar en avsändarorienterad tolkning).

Som nästan alltid kommer också in mer eller mindre av ett *vetenskapligt* historiebbruk. Detta för att förstärka de övriga bruken. Det rent *kommersiella* är däremot inte särskilt framträdande här.

Kommentar om moraliskt historiebbruk i allmänhet:

Frågan är (?) om inte moraliskt historiebbruk som det utförs enligt ovan står lite i motsättning till historieämnets princip alltsedan Ranke om att det är anakronistiskt att utgå från nutida värderingar vid bedömningen av det förflutna ('historism'). Det förflutna ska sättas in i sin rätta kontext. Vad man väl kan säga är att givetvis ska det förflutna fram i ljuset och många värderingar är universella, även tidsmässigt, men sätts framställningen inte in i rätt kontext blir historieskrivningen måhända mer politisk/moralisk än vetenskaplig. Men nu var det ju nutiden som var det primära så det kanske inte är något att hänga upp sig på?

Tolkning och debatt

I ett *funktionellt* historiebbruksperspektiv blir tolkningen beroende av mottagarens förförståelse (jfr mottagarorienterad tolkning). De flesta recensenter inklusive företrädare för samerna såg filmens budskap som en välbehövlig reaktion mot den rasism som samerna utsattes för.

Debattens vågor gick höga efter att Lena Andersson i DN ifrågasatte att den dåtida rasismen skulle vara undangömd i Sverige numera. Framför allt antyder hon ett identitetspolitiskt syfte med filmen, som hon vill kalla ”vid sitt rätta namn”, nämligen ”konservativ nationalism”. Hon avslutade slagfärdigt med: ”Sameblod var namnet”.¹¹

Anderson fick svar på tal av doktoranden Helena Omma som bland annat på en blogg menade att Andersson inte vill ”...sätta sig in i postkoloniala teorier eller tankar om etnicitet och identitet...¹² På samma blogg betonade Niklas Sarri just samers identitet, som problemet. Enligt 1928 års renbeteslag erkände staten nämligen bara en liten minoritet av samiska folket som samer.

Kommentar:

---

¹⁰ Aftonbladet 3 mars 2017: Amanda Kernell: 'Utländsk publik var chockad'.

¹¹ DN 2017-06-09.

¹² johansandbergmcguinne.wordpress.com/2017/06/12/aven-en-same-kan-vara-hogutbildad/

Det är knappast långsökt att ana behov som filmen skulle kunna svara mot. På Sametingets hemsida påpekas att samerna "... har rätt till självbestämmande..." och på webbplatsen *Samer.se* konstateras att "Samerna och svenskarna har ett gemensamt förflutet som vi inte försonats med."¹³ Min bild är dock att missnöjet idag mest beror på ekonomiska konflikter om gränsdragning för renbete samt andra naturresurser.

En större vetenskaplig uppsats: ursprungsbefolkningar och förtryckta minoriteter

- Likheter och skillnader mellan *Sameblod*, *Django* och *Pojken i randig pyjamas*.
- Hur kan man anknyta till postkolonialistisk teori vad gäller samerna? Se t ex Cecilia Trenters jämförelse mellan Danmark (Grönland) och Sverige (samerna).¹⁴
- Vad vill samerna? Vilka argument använder de sig av vid t ex renbetesrättegångar? (Jfr om samisk identitet i *Den svenska Historien* del I av Stig Welinder (2009) s. 97.

Källa: *Samer.se*

¹³ www.samer.se/4493

¹⁴ Cecilia Trenter, "And now – imagine she's white – postkolonial historieskrivning", i *Makten över minnet* 2000, s.55.